

Tomislav Šovagović

MOJ MIR

1985.

Najdraža moja, jedina moja, ne stiglo te ovo pismo./ Verujem u život, videću te opet / Nadam se. nadaj se... treštalo je s razglasa Osnovne škole "Mate Bujas" u Crnici, smještenom iznad zelene ploče i glave učiteljice Ankice Gojanović. Zbunila je pjesma plačnoga pjevača, prekinuvši sat matematike u II. C razredu. Utišaše se i đачki glasovi, privučeni tehničkim uređajem na zidu, iz čijih je mrežastih rupica izlazio spikerski glas učenika starijih razreda s važnim obavijestima uoči Dana mladosti.

Dan je bio sunčan, pogled se pružao prema Martinskoj. Veslači *Krke* odrađivali su jutarnji trening, ne mareći za zbivanja u ustanovi koja je nosila ime jednoga od njih, ubijenog u Drugome svjetskom ratu. Miris krafni najavio je veliki odmor i ubrzo je dječja graja potekla klizavim hodnikom, ususret pekarskom specijalitetu s marmeladom i štaub-šećerom, pouzdanim znakom da ćemo se kući vratiti zaprljane odjeće. Još je u glavama odzvanjao pripjev "Ivo Lola", podsjećajući nas na skorašnje primanje u pionire na Baldekinu, gdje je također, kao i u većini šibenskih kvartova, škola nosila ime jugoslavenskog prvoborca, upravo tipa iz glazbenog uvoda.

Žalili smo pritom što primanje plave kape i crvene marame dolazi prekasno da bismo se rukovali s košarkaškim uzorom Draženom Petrovićem, jer već pola godine nosi dres zagrebačke Cibone. Svejedno, bilo je nečega uzvišenog u prelasku prema istočnom dijelu grada i gostovanju vlasnika učeničke knjižice na domaćem parketu.

Misao se spontano vraćala na Ivu Lolu Ribara, zagonetnu ličnost iz najave školskoga radija.

– Dido, čija je ona jedina kuća šta se vidi u kanalu? – prisjetio sam se ranijeg razgovora sa svojim Ivišom.

– A minjala je vlasnike. Jedno vrime se u njoj odmara i stari Ribar – uzvratilo je djed pažljivo poravnavajući *lije* za krumpire u nađubrenom crničkom vrtlu.

– Koji ribar, dide, neki koji je lovija puno mola i gavuna? – nevješto sam upitao, gledajući prema usamljenom ljetnikovcu. Spustio je Iviša grablje, naslonio bradu na njihov vršak, cereći se *ka pizda na nove mudante*, kako je običavao govoriti o svom i tuđim osmjesima, iako dječak nije mogao dokučiti smisao gaćaste poredbe.

– Stari Ivan Ribar, komunjara, ka i njegovi sinovi Jure i Lola, šta su onako završili a ćaća priša priko svega i dolazija plandovat ode u vilu – imao je djed uobičajeni sat povijesti uz povrtlarstvo i sve druge kućne poslove, prije odlaska u lučku poslijepodnevu smjenu.

* * *

Upamtio sam priču o stradalim Ribarovim sinovima i odvratio vrpcom vrtloga dijaloga, ne shvaćajući ništa osim djedove vječne potrebe da se obračunava s ljubiteljima crvene knjižice, uvjerenim komunistima kakav je bio i Ivišin najstariji brat Jakov. Valjda se braća moraju razilaziti u svemu, kao sestra i moja malenkost oko igračkaka, albuma sa samoljepljivim sličicama i pravila dvorišnih sportova.

Mamilo me je da odem u izvidnicu Ribarove vile, no kako obitelj nije posjedovala čamac, već samo tradicionalna morlačka oruđa Dalmatinske zagore, prenesena s kontinenta na more, u okrilje kuće u izgradnji pokraj Tvornice elektroda i ferolegura, ostalo je jedino ljeti

putovati brodovima *Ohrid* i *Valjevo* prema Jadriji, Zlarinu i(li) dalje, upijajući u letu uhvaćeni kadar dužnosničkog carstva za odmor.

Skrivena među borovima, položena na stijene koje su ukoso poput počasnih plotuna padale u morske dubine, vila je djelovala pomalo zlokobno. Brod je odnosio mogućnost detaljnijega promatranja kuće duhova, išibane propuhom rastrganih roleta na golemim ovalnim prozorima.

– Bilo bi lipo otić vidit kako vila izgleda iznutra – rekao sam nakon povratka u školske klupe. Jer, svaki metar nesigurnoga mora doimao se privlačnijim nego poznata ulica s dućanom i trafikom kod “Mate Bujasa”.

– Unutra se moremo igrat partizana – dobacio je drug Goran, nesvjestan koliko je pogodilo tijek zbivanja, jer što djeca znaju, osim skrivanja nenapisanih domaćih zadaća i radosnoga iščekivanja sljedećeg natjeravanja gumene lopte na livadi uz Ninićev bunar.

– Kako Šibenik izgleda s one strane Vidika? – upitala je Lea, najljepša i najbolja učenica II. C. Činilo se da odgovor ima samo vrijeme, koje treba prespavati, odležati, kako bi se moglo samostalno donositi odluke, upravljati osobnim i tuđim čamcima, morima, svjetovima.

1995.

Samo borba za slobodu / Samo ljubav prema tebi / U životu mome još postoje / Nek u pobedi se u jedno spoje... čitao sam u knjizi ratnih pisama Ive Lole Ribara tijekom boravka na otočiću Dvanjka nedaleko od Brodarice, u vikendu u kojem nam je prvoga dana šest štruca kruha upalo u more jer smo se Goran i ja bojali da kopneni mravi ne pojedu sve mrvice. Rodni grad iščekivao je završetak velikosrpske agresije i Domovinskoga rata, prestanak svih šibenskih i hrvatskih općih opasnosti. Simbolično smo boravili na pustom otoku gdje su četnici 1944. zaklali šest putnika iz ribarske brodice, među njima jednoga sjemeništara i rogozničkog župnika.

Uz sve povijesne činjenice, ona vila u kanalu strpljivo je čekala naš ulazak, izmučena dotrajalošću i novim ratom, koji je s morske strane donio gađanje Šibenika, ranjavanje katedrale sv. Jakova i srca svih stanovnika. Mladost je pokušavala živjeti u predasima između odlazaka u tamu skloništa, svakim izlaskom na svjetlo riskirajući da će ih pogoditi projektil iz neprijateljskih utvrda u skradinskom zaleđu. Činilo se kao da su se bezbrižni osnovnoškolski dani dogodili nekom drugom, a i ime škole zamijenjeno je onim graditelja prvostolnice, Jurja Dalmatinca, otpravivši Matu Bujasa, ni krivog ni dužnog, u ropotarnicu povijesti.

– Tribala se škola odmah nazvati po arhitektu katedrale, ovako ispada smišno – dobacio je Goran otvarajući mesni doručak, okružen rojevima komaraca, u sparnom kolovoškom sutonu, gdje su sa zadnjim zracima sunčane kugle tri dupina iznenada otplesala svoj pobjednički ples, odlazeći prema nekom mirnijem horizontu.

– Teško je naknadno ispravljati povijesne nepravde, iako se ovaj grad uvijek znao obraniti od svojih napadača – sažimao sam stoljeća, gledajući bezbrižne morske stanovnike, vladare nepreglednih prostranstava. Prizoru iz razreda nedostajala je Lea, kao treći dupin. Pričalo se da je otišla u Dansku i da je u zemlji Andersena i maslaca pronašla ljubav.

Prisjećajući se neodgovorenog pitanja o vidiku s one strane Vidika, odlučili smo, trećeg jutra našeg boravka na Dvanjki, otići Goranovim kaićem kroz Kanal sv. Ante, s jasnim odredištem. Bonaca je išla na ruku spretnom kormilaru, jezdeći pokraj tvrđave sv. Nikole, dodirujući prošlost na dlanu, mašući jadriskom svjetioniku, bivšoj vojarni i “Hitlerovim očima”, izdubljenim pećinama za skrivanje podmornica. Lomiše se valovi mladosti, stapajući nebo sa zemljom, otkrivajući polako pogled prema voljenom gradu, njegovim kućama, zvoncima i drugim fortifikacijskim objektima, koji bdiju nad svim šibenskim nevoljama.

Približavanjem doku ispod Ribarove vile, u crvenom svjetlu ulazne lanterne, treptajućoj slutnji zabrane isplovljavanja, uzbuđenje se pojačavalo. Privezali smo kaik čvrstim konopcem i uputili se kamenim stubama prema vrhu. Srce je tuklo kao da ćemo gore ugledati najvišu planinu svijeta, a ne dotrajalo ladanje umornih funkcionara, u smiraj njihovih političkih karijera, s mislima na poginule potomke i supružnike, imajući Šibenik u jednom jedinom švenku.

– Znali su komesari sebi dobru ložu izabrati, a? – prozborio je Goran, provirujući između zidova *kuće pored mora*, za koju se doista, kao u Arsenovoj pjesmi, očekivalo da u sebi krije *novine s nekim datumima jula*, no, baš kao i u Dedićevim stihovima, unutra nije bilo ničega. Ni namještaja, sagova, porculanskih šalica za kavu i čaj, već samo pustoš minulih vremena, ogoljena pročelja i more grafita kojima su putnici namjernici prije nas osvjedočili svoj dolazak.

– Ovdje uspomene mirišu na vlagu – tiho sam kazao, koračajući ruševnom kućom, čudeći se godinama koje kuću pretvore u usamljenost, a ljude zaborave kao da nikada nisu ni postojali. Naslonjen na prozorsko okno možebitnoga dnevnog boravka, gledao sam tvrdooglavi, nepokoreni grad kako se smješka visokom podnevu, s pjesmom cvrčaka kao vjernom glazbenom pratnjom, nagovještajem visoke temperature, kada poslije ručka znoj preplavi lica, a fjaka obuzme i one najupornije, najradišnije.

U tom trenutku, kao da može dodirnuti mladenačka razmišljanja, prestala je melodija lijenih kukaca. Okrenuh se prema suprotnom zidu, dvojeći hoću li i sam ostaviti trag nenajavljenog posjeta, smišljajući prikladan tekst u oskvrnutom tinelu Ribarova utočišta.

Tup, reski zvižduk začuo se iz pravca Šibenskoga mosta. Rastao je sekundama, proizvodeći grčenje organizma, pojačavajući neizvjesnost.

– Orkan, sagni se! – povikao je Goran. Kanal se zaljuljao, kao na najjačoj buri, i projektil je doletio nadomak brodića, prevaljujući šibensko more preko njegovih nejakih dasaka.

Dolazila je Oluja.

2005.

Ako primiš pismo na praznik slobode/ Ne daj smrti da nadjača./ Živećeš u svetu sanjanom za dvoje/ Ne tuguj, već raduj se... pretraživao sam na internetu djedove kužinice podatke vezane uz zapis stihova čovjeka stradalog na Glamočkom polju, ubijenoga osamnaest mjeseci nakon njegove voljene djevojke Slobode, zatočene u beogradskom logoru na Banjici. Izmoren neuspješnim ljubavnim vezama, zapitah se koliku je bol u tim danima morao nositi Ivo Lola Ribar, uviđajući da oдавно nema nikoga da tuguje, ni da se raduje. Svaka se ljubav činila uzaludnom nakon fizičkoga prestanka postojanja ljubljenoga stvorenja i svega onoga što je moglo biti, a nije.

– Ikuragu, izgubit ćeš oči na toj škatuli! – povikao je Iviša, ne sluteći tajfune unukove duše, polomljene vlastitim demonima s kojima se nije znao nositi, nakalemljen na pripovijesti o većim, boljim i nesretnijim ljubavnim jadima. Sve se doimalo pogrešnim. Lea je oдавно bila udana s one strane Kopenhagena, vjerojatno i zaboravivši svoje pitanje iz prvog razreda, nalazeći sreću u posve drukčijim okolnostima, na udaljenim svjetskim vidikovcima. Imao sam osjećaj da nakon diplome samo odrađujem svoje novinarske zadatke, bez istinske strasti, jer nijedna riječ ne može izliječiti tugu uzaludnosti i pružiti utjehu malaksalome tijelu. Hrvatska se nakon oslobođenja promijenila, kolektivno vlasništvo postalo je privatno, smislivši nove komasacije modernoga doba, usklađene s tehnologijom koja je prednost davala informiranijima, bogatijima.

Jedino se djedovi krumpiri nisu mijenjali. U njegovim umirovljeničkim danima više mu nije mogao smetati ni manganski dim iz šest dimnjaka Tvornice elektroda i ferolegura,

srušenih odlukama moćnika, riješenih da radi svoje zarade, pod parolom čistoga zraka, uklone ono što je prehranjivalo tisuće obitelji. Djedove suze na dan rušenja zamijenila je radost zbog zdravijeg povrća, s kojega više ne treba brisati zrnca smeđe prašine, kao i što više nije morao zatvarati grilje mukotrpno izgrađenoga obiteljskog doma. Brzina događanja gurnula je socijalistički poredak u zaborav, a osamostaljenjem Hrvatske novost je postalo tržišno natjecanje, u kojemu pravila ponovno diktiraju mahom isti direktori pretvoreni u ravnatelje javnih poduzeća.

Ljetne večeri provodio sam s Goranom, ispijajući gorke pelinkovce u ispunjenim dolačkim kafićima, tražeći putokaze prema boljem sutra, onom što nikako nije uspijevalo svanuti, unatoč svim poststudentskim nastojanjima.

– Grad bez dizalica mrtav je grad – kazivao je nekadašnji razredni drug, pognute glave, osuđen na honorarno pakiranje šećera za ugostiteljske objekte. Tek nakon treće runde, osmijeh je dolazio na lice bivšega juniora “Šibenke”, i razgovor se usmjeravao via školske klupe, u doba četvrtastog rukopisa, naguravanja prije prvoga zvona, dijeljenja sendviča pod malim odmorom i iščekivanja sljedeće utakmice slavnoga kluba s Baldekina.

– Znaš li da je prije rata bija gotovo napravljen projekt mosta koji bi rivu spaja s Martinskom? Tako bi bez po muke i pješke mogli doći do televizijskog tornja – vraćao se ponovno razgovor na zaustavljene planove, dok su svjetla šibenske noći vodila prema tami kanala, i uspavane vile “Moj mir”, okružene nemirom predstojećih dana.

– Tko zna što će za pedeset godina preko puta gledati neki novi dječaci, slični nama, a opet tako različiti... – udubili smo se, za promjenu, u nedohvatljivu budućnost, misleći na Leu i novi Šibenik koji se mogao nazrijeti jednom kad budu ukroćeni krš i makija. Šibenik, u kojemu će prošlost biti pomirena sa sadašnjošću, zbog svih naraštaja koji su njime hodali, proživljavajući prva pijanstva, ljubavi, zaposlenja, ustaljenost svakodnevnoga ritma u sjeni kamenih zidina i medulićevskoga zadaha starih momaka, oženjenih za dokolicu, kojoj više nije imao tko pisati.

– Iskreno, baš me briga za ono što će ode stajat za pola stoljeća, važno je krov imat danas u rukama, inače neće imat ko gradit – iznosio je Goran surovu realnost trenutka, naručujući četvrtu rundu, u sumraku grada, okružen starom peškarijom, bučnom mlađarijom, nepodnošljivim *technom*, koji je *rock* odavno izgurao iz kafića, prilagođujući se, kao i ljudi, svjetskim trendovima, gubeći dane i noći, a najviše razum i dušu.

Rastali smo se obećavajući jedan drugome skori susret, čim obveze dopuste, uz raniji dogovor mobilnim telefonom.

2015.

Život neka put tvoj bude/ Sve moje nek' u tebi živi/ Nađi osvetu i sreću nađi/ Moja jedina, u sebi me nađi... slušao sam na Youtube kanalu posljednju strofu pjesme o Ivi Loli Ribaru, godinama nakon što se dvorana gotovo ugašenoga kluba više nije zvala njegovim neprilagođenim imenom, a sportskom kolektivu koji je nastupao u njoj ostalo je puko sjećanje, u obliku požutjelih fotografija, video-snimaka i ostalih materijala, na slavnu 1983. godinu i ukradeni naslov državnoga prvaka.

Stajao sam na mulu Krke, buljeći u svježe obojeni i tek otvoreni turski Hotel Šibenik, ne znajući ni s kojeg pristaništa kreće brod za Prvić Luku. Stakleno jedro, nikhulo na mjestu remontnoga zavoda u Mandalini, kojega nitko nije ni pokušao, ili nije uspio sačuvati.

– Uskoro će srušiti i željezničku stanicu Mandalina – začuo sam poznati glas s leđa. Prilazio je nasmijani Goran, s ručnikom oko vrata, kao u onim danima boravka na Dvanjki.

– Tribamo šta prije snimit na njoj scenu revolveraškoga obračuna, oduvik mi se činila idealna za vestern – odvratih školskom drugu, promatrajući brod *Tijat*, nekada *Ohrid*, kako reže strunastu morsku površinu uplovljavajući u matičnu luku.

– Bilo jednom na divljem jugu, ha? – nadovezao se na kaubojsku šalu, pružajući već skoro četrdesetogodišnju ruku u znak prijateljskoga pozdrava. Život nas je razdvajao i sastavljao na istim dokovima mladosti, puštajući nas da otkrivamo njegove životne sokove, cijedeći posljednje kapi samopouzdanja, vjere da neće propasti grad dok u njemu dišu optimisti.

– Sve se prominilo, stari moj, ne pripoznajen više ni lokale, kamoli ljude – prokomentirah izlazak domaćih otočana i furešta iz pristigloga broda.

– Samo je kanal osta isti, zar ne? – pokazao je glavom u smjeru neponovljivoga prolaza, jedinog filozofskog dokaza da je samo mijena stalna, a ono nepromjenjivo ostaje u kljetkama sanjara.

– Obojali su Ribarovu vilu i napravili šetnicu oko nje – povikali smo uglas, spojeni u rodnom gradu nakon dugih putovanja, traženja sebe po tuđim kolosijecima i metropolama stranih gradova.

– Ima narančastu boju Šibenika, ali više nije zajednička imovina, ako je ikada i bila – primijetili smo ukrcavajući se na *Tijat*, spremni za još jedno podsjećanje na godine djetinjstva, provedene ukруг po znanim lokacijama

– Došlo je privatno vlasništvo u modu, što da se radi – nisam smislio pametniju rečenicu, nestrpljiv da se ponovno suočim s kućom koja je obilježila našu mladost.

– Znaš li što je s Leom? – pitao me, pogađajući slabu točku nesređenoga privatnog života, u kojemu je već dugo, prelaskom na kapitalizam također postajala individualna snalažljivost, nalik burzovnom mešetarenju gdje ako nećeš ti, uvijek ima onaj tko hoće.

– Sretna je gori, to je najvažnije – nisam imao volje ispovijedati okolnosti zapamćenih, nikad pripadajućih simpatija. Previše djevojaka otišlo je istim, Leinim putem, na neke bolnije, bizarnije načine.

Nepogrešivi, turbobni zvuk broskog motora pokrenuo je staru ragu na jedno od svojih posljednjih putovanja. Okrenuo se na guz, kako je desetljećima naučio, uputivši prijekoran pogled Jadroliniji i općinskoj zgradi, vrteći se oko vlastite prolaznosti, ne mireći se s neumitnim završetkom morskoga vijeka, odlučan barem još danas reći “ne” rezalištu i agoniji dijelova koji se razdvajaju.

Odmičući prema kanalu sv. Ante, ponovno sam oćutio onaj nepogrešivi ushit prvoga susreta s ljetnikovcem na osami, siguran da pojedini prizori, stihovi i brodovi, ne mogu umrijeti sve dok onaj zadnji putnik na palubi može prenijeti dojmove, makar papir stavio u bocu, nenaklonjenoću sudbine, kakva je bila ona mlađega Ribarova sina.

Nepokolebljivi *Ohrid*, zvani *Tijat*, sada je već odbrojavao metre do ulaska u kanal i nudio kratkotrajni, dobro upamćeni kadar okovanih stijena, narezanih pod kutom od četrdeset pet stupnjeva, kao slavonska kobasica, jestivih samo vjetrovima i solima, u stalnosti fijkua otvorenih dubina. Umjesto Goranova *kaića*, odavno izvađenog na sigurnost kopna, s neminovnoću dugotrajne obnove, na vezu su se kočoperili, najmoderniji gliseri, otkrivajući da samo privilegirani smiju, za razliku od ratnih ljeta, dovesti svoje skupo plaćene ponose do onih mirnih vezova.

Obnovljena, sa sve rjeđim borovim granama koje su smetale njihovim veličanstvima, sjajila je Ribarova kuća, no, koliko smo uspjeli vidjeti, više nije imala ništa zajedničko s onom iz razdoblja odrastanja. Uredna fasada je blistala, savršenoću građevinske izvedbe, no nešto je nedostajalo. Kao da je netko, u želji da je dogradi i ispuni, iz kuće duhova isisao svu njezinu bit. Mogli smo nazrijeti prebrisane grafite, odvezenu šutu i nove rolete, ali kao da je s novim životom umro onaj stari. U onom trenutku mogao se, uvjerih se, u ritmu valova ćuti nezaboravni glas Zlatka Pejakovića s odbaćenoga razglasa, kako tugaljivo pjevuši sjetnu pjesmu.

– Neke kuće zaista ne treba rušiti ili dorađivati – rekoh više za sebe, praćen broskim batom i morskom pjenom koja je brisala sve.